

Burgerberaad Energietransitie Leiden 2023

Onderzoek naar de ervaringen van deelnemers

Juliet van Viersen, Christine Bleijenberg & Jikke Eikelboom

Kenniscentrum

**Governance of
Urban Transitions**

Lectoraat Public Governance
De Haagse Hogeschool

Inhoud

Samenvatting	3
1. Aanleiding en doel van het onderzoek	4
2. Theoretisch perspectief.....	5
3. Hoe is het onderzoek uitgevoerd?.....	6
4. Resultaten	7
5. Wat kunnen we leren van het burgerberaad?.....	17
Literatuurlijst.....	19
Bijlagen	20

Samenvatting

In 2023 heeft de gemeente Leiden een burgerberaad over de energietransitie georganiseerd. In dit rapport leest u de bevindingen van het onderzoek naar dit burgerberaad. Het beraad bestond uit een serie bijeenkomsten waarin een gelote, vaste groep deelnemers adviezen formuleerde, waarbij de volgende vraag centraal stond: *Hoe kunnen we als gemeente en bewoners sneller stappen zetten richting minder en schonere energie?*

Het doel van dit onderzoek is leren van de ervaringen die met het burgerberaad zijn opgedaan. Het onderzoek heeft drie doelstellingen; 1) het beschrijven van de opzet (methodiek) van het burgerberaad, 2) inzicht verkrijgen in de ervaringen van deelnemers aan het burgerberaad en 3) inzicht verkrijgen in de veranderingen in betrokkenheid bij het vraagstuk van het burgerberaad.

Dataverzameling heeft plaatsgevonden door middel van enquêteonderzoek onder deelnemers voorafgaande aan en na afloop van het burgerberaad. In aanvulling hierop is bij een klein aantal deelnemers een online interview afgenomen.

De resultaten laten zien dat de gestratificeerde loting heeft geleid tot een goede afspiegeling wat betreft geslacht en leeftijd. Verder bestond het burgerberaad voor het merendeel uit bewoners die niet eerder deelnamen aan een door de gemeente georganiseerde vorm van participatie. Deelnemers vormden geen goede afspiegeling wat betreft opleidingsniveau; er was een oververtegenwoordiging van theoretisch opgeleiden.

Deelnemers aan het burgerberaad kijken (zeer) positief terug op hun deelname aan het burgerberaad. Deelnemers waren positief over de manier waarop het beraad is georganiseerd en over de mogelijkheden om invloed uit te oefenen. De meeste deelnemers gaven aan dat als het onderwerp hun interesse zou hebben en de gemeente opnieuw een burgerberaad zou organiseren, ze opnieuw deel zouden nemen. Deelnemers hebben zich eigenaar gevoeld van het burgerberaad. Dit heeft echter niet geleid tot meer betrokkenheid bij de energietransitie. Een verklaring hiervoor kan zijn dat deelnemers zich voorafgaande aan het burgerberaad al zeer betrokken voelden bij het klimaatvraagstuk.

De bijdrage van de gespreksleiders (met name wat betreft neutraliteit) werd minder positief beoordeeld door deelnemers. Ten slotte bestond er onder deelnemers twijfel over de opvolging van de adviezen door de gemeente.

1. Aanleiding en doel van het onderzoek

Het college van B&W heeft zich in het beleidsakkoord 'Samen leven in Leiden' (2022-2026) voorgenomen een burgerberaad over de energietransitie te organiseren. Met het burgerberaad wil de gemeente bewoners invloed geven op hoe de energietransitie in Leiden wordt aangepakt. In juni 2023 neemt de gemeenteraad het besluit om een burgerberaad te organiseren in Leiden naar aanleiding van het raadsvoorstel 'Burgerberaad versnellen energietransitie'.

In het voorjaar van 2023 start de gemeente met de voorbereidingen. In september 2023 is het burgerberaad in de gemeente Leiden van start gegaan en in december 2023 is het burgerberaad afgerond. Op zaterdag 9 december boden de leden van het burgerberaad hun 29 adviezen over de energietransitie aan aan de wethouder en plaatsvervangend voorzitter van de gemeente Leiden.

De vraag aan deelnemers aan het burgerberaad is als volgt verwoord in het raadsbesluit: 'Hoe kunnen we als gemeente en bewoners sneller stappen zetten richting minder en schonere energie?'. Het doel van het burgerberaad is het vergroten van de betrokkenheid van de inwoners van Leiden bij het versnellen van de energietransitie (Document gemeente RV 230016).

Naast het vergroten van de betrokkenheid van deelnemers bij de energietransitie, wil de gemeente leren van de ervaringen met een burgerberaad als instrument voor burgerparticipatie. In Nederland wordt momenteel veel geëxperimenteerd met burgerberaden. Kennis over wat goed werkt en wat nodig is, moet echter nog groeien. Een effectieve inzet van burgerberaden vraagt om een structurele aanpak van kennis opbouwen en leren. Middels dit rapport wordt aan dit proces bijgedragen.

Doel onderzoek

Het doel van het onderzoek is om inzicht te krijgen in de aanpak van de gemeente Leiden en in de verwachtingen en ervaringen van deelnemers aan het burgerberaad. Op basis van de resultaten van het onderzoek kan de gemeente leren van de eerste ervaringen die zijn opgedaan met de opzet en uitvoering van een burgerberaad. De inzichten dragen zo bij aan de doorontwikkeling van burgerberaden als instrument om de lokale democratie te versterken door bewoners te betrekken bij politieke besluitvorming.

Er zijn drie doelstellingen geformuleerd voor het onderzoek:

1. Beschrijving van de opzet van het burgerberaad.
Aan de hand van de theorie van ervaren procedurele rechtvaardigheid (o.a. Lind & Tyler, 1988). Zijn in de gehanteerde aanpak de elementen van procedurele rechtvaardigheid herkenbaar?
2. Inzicht verkrijgen in de ervaringen van deelnemers met het burgerberaad.
Aan de hand van de theorie van ervaren procedurele rechtvaardigheid. Hoe ervaren deelnemers het verloop van het burgerberaad? Hoe tevreden zijn deelnemers met de uitkomst?
3. Inzicht verkrijgen in de veranderingen in betrokkenheid bij het vraagstuk energietransitie bij deelnemers aan het burgerberaad.
In hoeverre vinden er veranderingen plaats die aansluiten bij de theorie van *psychological ownership* (o.a. Pierce & Dirks, 2001)? Zien we een verandering in betrokkenheid bij het vraagstuk energietransitie door deelname aan het burgerberaad?

2. Theoretisch perspectief

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van twee theoretische lenzen om te kijken naar het burgerberaad. De theorie over *ervaren procedurele rechtvaardigheid* is gebruikt om te kijken naar de opzet van het burgerberaad en de ervaringen van deelnemers. Met behulp van de theorie over *psychological ownership* is gekeken naar de verandering in kennis en houding van deelnemers ten aanzien van het vraagstuk van het burgerberaad: de energietransitie.

Ervaren procedurele rechtvaardigheid

Om inzicht te krijgen in de ervaringen van deelnemers aan het burgerberaad, is de theorie over ervaren *procedurele rechtvaardigheid* gebruikt als uitgangspunt. Deze theorie is in vele contexten onderzocht, waaronder burgerparticipatie. De theorie laat zien dat een eerlijke en respectvolle bejegening voor burgers van groot belang is in hun contact met de overheid (Bleijenberg, 2021; Lind & Tyler, 1988; Webler et al., 2001). Bejegening is doorgaans belangrijker dan wat het contact oplevert. Wanneer deelnemers het proces van een burgerberaad als rechtvaardig ervaren, draagt dit bij aan tevredenheid met het beraad en betere acceptatie van de uitkomsten. Ook kan een als rechtvaardig ervaren burgerberaad bijdragen aan het vertrouwen in de initiator van het burgerberaad, zelfs als er sprake is van een voor deelnemers ongewenste uitkomst.

Er zijn drie elementen die een belangrijke rol spelen in ervaren procedurele rechtvaardigheid en die in dit onderzoek aan de orde komen: *respect*, *voice* en *explanation*.

Respect: het gaat hierbij om de ervaring van deelnemers dat er beleefd en respectvol met hen is omgegaan.

Voice: hierbij gaat het om de ervaring van deelnemers dat er voldoende ruimte was voor hun inbreng en dat deze ook serieus genomen is. Dit betreft zowel ruimte voor verschillende inhoudelijke opvattingen en vragen en ook om de mogelijkheden om invloed uit te oefenen op het verloop van het proces.

Explanation: hierbij gaat het om de ervaring van deelnemers dat het proces en wat er met de adviezen van het beraad gebeurt helder is. Dit betreft begrijpelijke informatie over de aanpak van het proces, bijvoorbeeld over hoe inhoudelijke keuzes tot stand komen, en transparante informatie over het politieke besluitvormingsproces na afronding van het beraad.

Aan de hand van deze elementen is in dit onderzoek gekeken naar de opzet van het burgerberaad en naar de ervaringen van deelnemers. Vinden deelnemers dat het burgerberaad in de gemeente Leiden rechtvaardig is verlopen? En wat betekent dit voor hun steun voor de uitkomst ervan en hun vertrouwen in het beleid van de gemeente?

Naast *respect*, *voice* en *explanation* spelen de professionaliteit en integriteit van de betrokken professionals een rol in ervaren procedurele rechtvaardigheid.

Psychological Ownership

Psychological ownership beschrijft het hebben van het gevoel van eigenaarschap over iets, zonder dat je dit formeel echt hoeft te hebben (Pierce & Dirks, 2001). Inhoudelijke verdieping, invloed en een eigen investering (in tijd of geld) draagt bij aan gevoel van eigenaarschap, dit leidt tot meer betrokkenheid bij het betreffende onderwerp. Binnen dit onderzoek kijken we naar een verandering in kennis en houding als effect van deelname aan het burgerberaad. Het gaat hierbij over meer betrokkenheid bij het vraagstuk energietransitie. Dit gaan we onderzoeken aan de hand van de ervaringen van deelnemers.

3. Hoe is het onderzoek uitgevoerd?

Om antwoord te geven op de onderzoeksvragen is op verschillende manieren data verzameld. Door deze manieren toe te passen is geprobeerd om een zo betrouwbaar mogelijk beeld te krijgen van de opzet van het burgerberaad en de ervaringen van deelnemers. Hieronder volgt een toelichting van de manieren waarop data is verzameld.

Deskresearch

Door middel van deskresearch is inzicht verkregen in de opzet van het burgerberaad. Het gaat dan bijvoorbeeld om de uitnodigingen, de loting, het programma, presentaties, verslagen en de communicatie met deelnemers.

Vooraf

Voor de start van de eerste bijeenkomst van het burgerberaad is een korte vragenlijst onder deelnemers afgenomen om inzicht te krijgen in de verwachtingen van het burgerberaad. Naast deze inhoudelijke vragen, werden er ook enkele vragen gesteld over achtergrondkenmerken. Deelnemers zijn bij de inloop van de eerste bijeenkomst gevraagd om de vragenlijst in te vullen, dit werd ter plekke gedaan. In totaal hebben 99 van de 109 deelnemers de vragenlijst ingevuld.

Tijdens

Gedurende alle bijeenkomsten was er een onderzoeker aanwezig om het verloop van het burgerberaad te observeren. Dit is gedaan ter aanvulling op het enquêteonderzoek.

Na afloop

Na afloop van het burgerberaad zijn deelnemers nogmaals gevraagd om een vragenlijst in te vullen, om hun ervaringen met het burgerberaad in kaart te brengen. Voor anderstalige deelnemers was er een Engelstalige vragenlijst beschikbaar. De vragenlijst werd gedurende de slotbijeenkomst uitgedeeld aan deelnemers met het verzoek om deze ter plekke in te vullen. In totaal hebben 82 deelnemers de vragenlijst ingevuld. In aanvulling op het enquêteonderzoek zijn 7 deelnemers geïnterviewd over hun ervaringen. Dit waren korte interviews van maximaal 30 minuten. De meeste interviews zijn online via Teams afgenomen, een enkele fysiek op locatie. Op basis van deze verdiepende interviews konden de uitkomsten van het kwantitatieve onderzoek beter worden geduid.

Beperkingen van het onderzoek

Vanwege de beperkte opzet van het onderzoek, is het verloop van het burgerberaad niet onderzocht. De bijeenkomsten zijn geobserveerd om de uitkomsten van de vragenlijst beter te kunnen duiden. We kunnen op basis van de resultaten uitsluitend de opzet van het burgerberaad en de ervaringen van deelnemers beschrijven.

4. Resultaten

Leeswijzer

In dit hoofdstuk worden de resultaten toegelicht. Eerst zullen we ingaan op de opzet van het burgerberaad, met een reflectie aan de hand van de elementen van ervaren procedurele rechtvaardigheid. Vervolgens worden de ervaringen van deelnemers besproken, met opnieuw een reflectie aan de hand van ervaren procedurele rechtvaardigheid.

4.1 Opzet Burgerberaad Energietransitie

Loting

Deelnemers aan het burgerberaad in Leiden zijn geselecteerd op basis van loting uit de Basisregistratie Personen. Deze registratie bevat de persoonsgegevens van iedereen die in de gemeente Leiden staat ingeschreven. De loting had tot doel om tot een goede afspiegeling te komen van deelnemers wat betreft leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, woonachtig in een huur/koopwoning en spreiding over de verschillende wijken in Leiden. Aan 12.000 willekeurige inwoners van 16 jaar en ouder is een brief gestuurd met de uitnodiging om zich aan te melden. Om doelgroepen te bereiken die doorgaans lastig te bereiken zijn is er ook een uitnodiging verstuurd naar diverse netwerken; bijvoorbeeld rondom jongeren, inwoners met een migratieachtergrond en internationals. Hierdoor werd de kans vergroot dat meer mensen uit deze doelgroepen zich zouden aanmelden voor het burgerberaad (RV document, Gemeente Leiden 2023). Aanmelden voor het burgerberaad kon via een link naar een webpagina voor het burgerberaad Leiden en via een QR-code op de uitnodiging.

Nadat de deadline voor aanmelden was verstreken, is er per aanmelding een weegfactor vastgesteld. Hierbij is gekeken naar de verhouding tussen de gewenste verdeling per kenmerk en de verdeling in de aanmeldingen. Als er relatief gezien weinig aanmeldingen waren met een bepaald kenmerk, dan kregen deze aanmeldingen een hogere weegfactor. Vervolgens heeft de gemeente, rekening houdend met de weegfactoren, 165 bewoners ingeloot om deel te nemen aan het burgerberaad (RV document, Gemeente Leiden 2023).

Aankondiging van het burgerberaad

De plannen voor het burgerberaad werden aangekondigd in de media rond maart 2023 via de Leidse Stadskrant ([Leidse Stadskrant, 2023](#)). In dit artikel werden de eerste plannen van de gemeente omtrent een burgerberaad in Leiden geïntroduceerd. Na het versturen van de uitnodiging is via sociale-mediakanalen, flyers en posters extra bekendheid gegeven aan het burgerberaad om inwoners te stimuleren zich aan te melden.

Betrokken partijen

Een extern bureau is gevraagd de opzet en uitvoering van het burgerberaad voor haar rekening te nemen; dat betreft het procesontwerp, de procesbegeleiding en de verslaglegging. Er zijn twee voorzitters gevraagd om het proces te begeleiden. In de opzet van het burgerberaad was ruimte gereserveerd om experts – van zowel binnen als buiten de gemeente – uit te nodigen om kennis te delen en vragen te beantwoorden. Het doel hiervan is het creëren van een ‘gelijk kennisniveau’. Voor de begeleiding van de tafelgesprekken zijn vrijwillige gespreksbegeleiders van een burgerinitiatief benaderd.

Mandaat

Voorafgaand aan het burgerberaad hebben de gemeenteraad en het college het volgende afgesproken: *‘Een uitgangspunt van een burgerberaad is dat de gemeenteraad en het college zich committeren aan het proces van het burgerberaad en met oprechte nieuwsgierigheid en open visie de voorstellen vanuit het burgerberaad tegemoet zien.’* Dit betekent, zo blijkt uit de toelichting, dat het college de uitkomsten van het burgerberaad als zwaarwegend advies zal doorsturen naar de gemeenteraad. Het college zal de gemeenteraad hierbij enkel adviseren over de haalbaarheid, te weten financiën, juridische haalbaarheid en of het advies past binnen het gemeentelijke beleid. De gemeenteraad zal een besluit nemen over alle adviezen van het burgerberaad, hierbij rekening houdend met de adviezen over de haalbaarheid van het college (RV 23.0016, Gemeente Leiden).

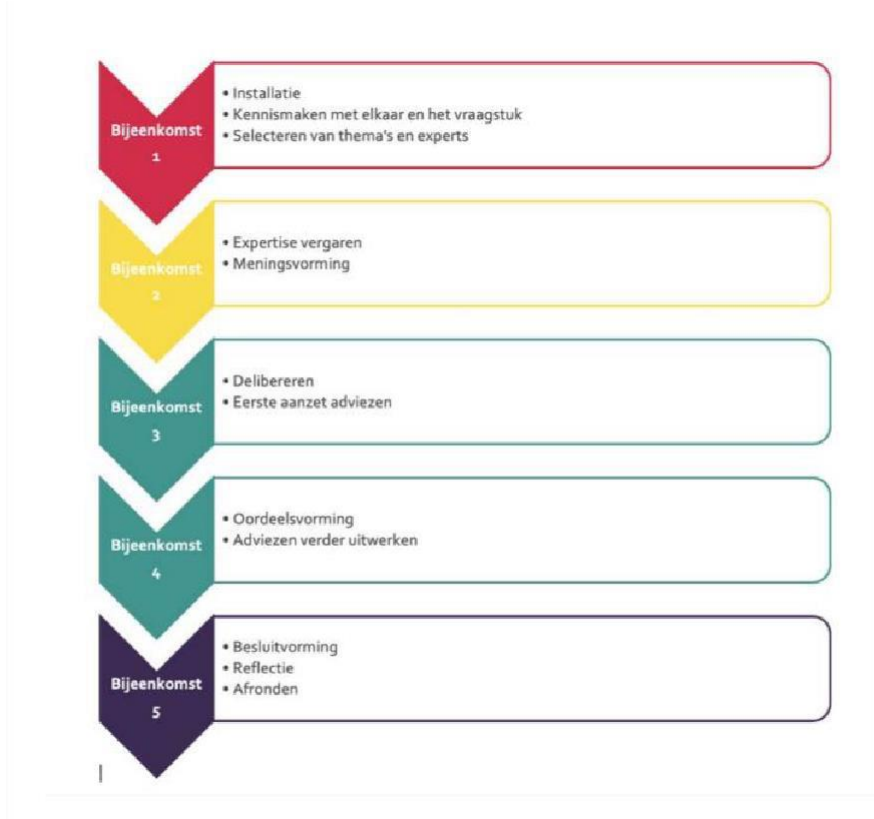
Gespreksbegeleiding

Er zijn twee onafhankelijke voorzitters gevraagd om de plenaire onderdelen van alle bijeenkomsten van het burgerberaad te begeleiden. Voor het begeleiden van de groeps gesprekken aan de tafels zijn vrijwillige gespreksleiders (circa 15) van een burgerinitiatief benaderd. Tijdens het burgerberaad werd hun gevraagd de gesprekken aan tafel

constructief te laten verlopen, ervoor te zorgen dat iedereen werd gehoord en om de belangrijkste uitkomsten vast te leggen. De gemeente heeft de gespreksleiders op verschillende manieren voorbereid op het burgerberaad en hun rol als gespreksleider. Zij hebben een meerdaagse training gevolgd bij Bureau Burgerzaken. Voorafgaand aan iedere bijeenkomst vond een uitgebreide briefing van twee uur plaats en de ochtend voor de bijeenkomst tevens een korte standup.

Vijf bijeenkomsten

Het burgerberaad bestond uit vijf bijeenkomsten waarin deelnemers toewerkten naar adviezen over de energietransitie in Leiden (zie figuur 1).

Figuur 1: Programma vijf bijeenkomsten burgerberaad Leiden (bron: verslag burgerberaad Leiden).

Bijeenkomst 1: Kennismaken

De eerste bijeenkomst had als doel om kennis te maken met elkaar, met de vraag en met de opzet van het burgerberaad. Het programma startte met een introductie op de opzet van het burgerberaad en de spelregels. Vervolgens werd ingegaan op het vraagstuk waarbij onderwerpen aan bod kwamen als 'Wat is de achtergrond van de vraag en waarom is deze vraag voor Leiden belangrijk?' en 'Welk mandaat krijgt het burgerberaad?'. De bijeenkomst werd afgesloten met overleg in groepjes over wat belangrijk is om aandacht aan te besteden in het burgerberaad, welke dromen deelnemers hebben voor de energietransitie in Leiden, en welke aanvullingen er nog zijn op het kennisprogramma.

Bijeenkomst 2: Informatie en inspiratie

De tweede bijeenkomst van het burgerberaad stond in het teken van het delen van informatie. In deze bijeenkomst werd kennis gedeeld over verschillende onderwerpen met betrekking tot de energietransitie. Er werden verschillende 'tours' aangeboden waarbij een groep deelnemers langs drie verschillende thema's van drie verschillende experts ging. Deze kennissessies (in totaal 17) waren georganiseerd in het gemeentehuis en verspreid door de stad. Aan het einde van iedere sessie werd deelnemers gevraagd om op grote vellen papier te noteren wat hen opviel, wat ze interessant vonden en welk thema goed zou passen bij potentiële adviezen.

Bijeenkomst 3: Delibereren

In de derde bijeenkomst waren twee doelen gesteld. In de ochtend zouden deelnemers van het burgerberaad in gesprek gaan over welke idealen meegenomen moeten worden in de adviezen van het burgerberaad. In de middag zouden deelnemers eerste ideeën voor mogelijke adviezen uitwerken. De deelnemers gingen aan de slag in kleine

groepen om een analyse te maken van de thema's die voortkwamen uit de opbrengsten van dag 1 en 2. De organisatie had voor deze sessies verschillende ondersteunende middelen beschikbaar gesteld zoals stiften, kaarten en Lego.

Deze brainstorm leidde tot een vraag die begint met: 'Hoe kunnen we ...?' Deze vraag en de brainstorm vormden de basis voor de adviezen waar in bijeenkomst 4 en 5 aan werd gewerkt. De bijeenkomst werd plenair afgesloten met een 'Lagerhuis', waarbij deelnemers aan de hand van een aantal stellingen werden gevraagd een kant te kiezen, om de voorkeuren van de deelnemers ten aanzien van een aantal onderwerpen te inventariseren.

Bijeenkomst 4: Werken aan adviezen en oordeelvorming

Het doel van de vierde bijeenkomst was om de ideeën uit te werken tot conceptadviezen. Daarnaast was er een eerste peilende stemming. De deelnemers konden bij het uitbrengen van hun stem feedback geven, zodat deze feedback kon worden verwerkt in de adviezen.

Gedurende het burgerberaad werd op verzoek van een aantal deelnemers een aanpassing gedaan op het programma. Er werd een extra bijeenkomst geprogrammeerd met een kleine groep van 7 deelnemers en de procesbegeleiders. Het doel hiervan was om alle adviezen samen te brengen in een aantal clusters, zodat de laatste bijeenkomst kon worden gebruikt voor verdieping.

Bijeenkomst 5: Adviezen afronden en overhandigen

De laatste bijeenkomst stond in het teken van het afronden van adviezen en het stemmen over de adviezen. Ieder advies kreeg een sticker om aan te tonen hoe dit advies door de stemming was gekomen: een rode sticker voor adviezen zonder meerderheid, een oranje sticker voor adviezen met een meerderheid en een groene sticker voor adviezen met een grote meerderheid. Aan het eind van de dag werden de adviezen aangeboden aan de wethouder en de plaatsvervangend voorzitter van de gemeenteraad.

Vergoeding

Deelnemers ontvingen voor hun deelname een vergoeding van 250 euro in de vorm van een voucher (te besteden aan Leidse ondernemingen) of geld. Deelnemers konden ervoor kiezen hun vergoeding over te maken naar een goed doel naar keuze. Voor ouders werd een vergoeding voor de kinderopvang beschikbaar gesteld.

Communicatie

Communicatie met deelnemers

Het contact met deelnemers buiten de bijeenkomsten om verliep grotendeels per mail. Deelnemers ontvingen het programma, verslagen, presentaties en achtergronddocumenten. Ook ontvingen zij een sfeerimpressie van de bijeenkomst in de vorm van een online magazine. Dit online magazine werd na iedere bijeenkomst op de website van de gemeente Leiden geplaatst zodat andere geïnteresseerden het burgerberaad ook konden volgen.

Communicatie met geïnteresseerden

De gemeente heeft voor het burgerberaad een webpagina gemaakt waar bewoners alle informatie omtrent het burgerberaad konden vinden. Ook linkjes naar On-the-spot, YouTube en nieuwsartikelen over het burgerberaad waren daar te vinden. On-the-spot is een onafhankelijke mediaorganisatie die verslag legde van het Leidse burgerberaad. Zij waren de enige vorm van media die aanwezig mocht zijn gedurende de sessies van het burgerberaad. Ten slotte maakte de gemeente regelmatig gebruik van haar sociale-mediakanalen om over het burgerberaad te communiceren.

Reflectie op de opzet van het burgerberaad

Hieronder volgt een beknopte reflectie op de opzet, waarbij de elementen van ervaren procedurele rechtvaardigheid – *respect*, *voice* en *explanation* – worden belicht. Deze analyse biedt inzicht in de mate waarin in de opzet van het burgerberaad rekening is gehouden met wat voor deelnemers belangrijk is.

Respect

In de opzet van het burgerberaad stond de deelnemer centraal. Alle bijeenkomsten waren gepland op een zaterdag zodat het voor deelnemers te combineren was met werk, studie of het gezin. Deelnemers werden elke bijeenkomst ontvangen op het stadhuis, dat geheel tot hun beschikking stond. De ontvangst en faciliteiten op de locatie waren goed geregeld; bij elke bijeenkomst verzorgde de gemeente een uitgebreide lunch voor deelnemers. Voor de anderstalige deelnemers waren er (fluister)tolken beschikbaar gesteld. Tevens werd een vergoeding beschikbaar gesteld voor kinderopvang. Voor deelnemers die slecht ter been waren, was er vervoer geregeld naar het stadhuis.

Voice

De vraagstelling van het burgerberaad was breed en bood ruimte voor uiteenlopende inbreng. Gedurende het burgerberaad werd ruimte in het programma gemaakt voor vragen en opmerkingen. Door tussentijdse terugkoppeling per mail en via de website en door de gelegenheid om tussentijds vragen te stellen, werd er een laagdrempelige mogelijkheid geboden om input te geven. Er was tevens ruimte om invloed te hebben op de indeling van de bijeenkomsten; aan het begin van het burgerberaad werd aangegeven dat deelnemers de mogelijkheid zouden hebben om een zesde bijeenkomst toe te voegen aan het burgerberaad, mochten deelnemers daar behoefte aan hebben. Na stemming hierover besloot het burgerberaad om dit niet te doen.

Explanation

In het programma van de bijeenkomsten was ruimte opgenomen voor uitleg over de verschillende onderdelen en de samenhang. In de startbijeenkomst werd aandacht besteed aan wat deelname aan een burgerberaad behelsde en ruim aandacht besteed aan het vraagstuk. Verslagen en informatie over het proces werden ontsloten voor deelnemers. Het vervolproces na afronding van de adviezen werd met deelnemers gedeeld via mail en via de informatiepagina.

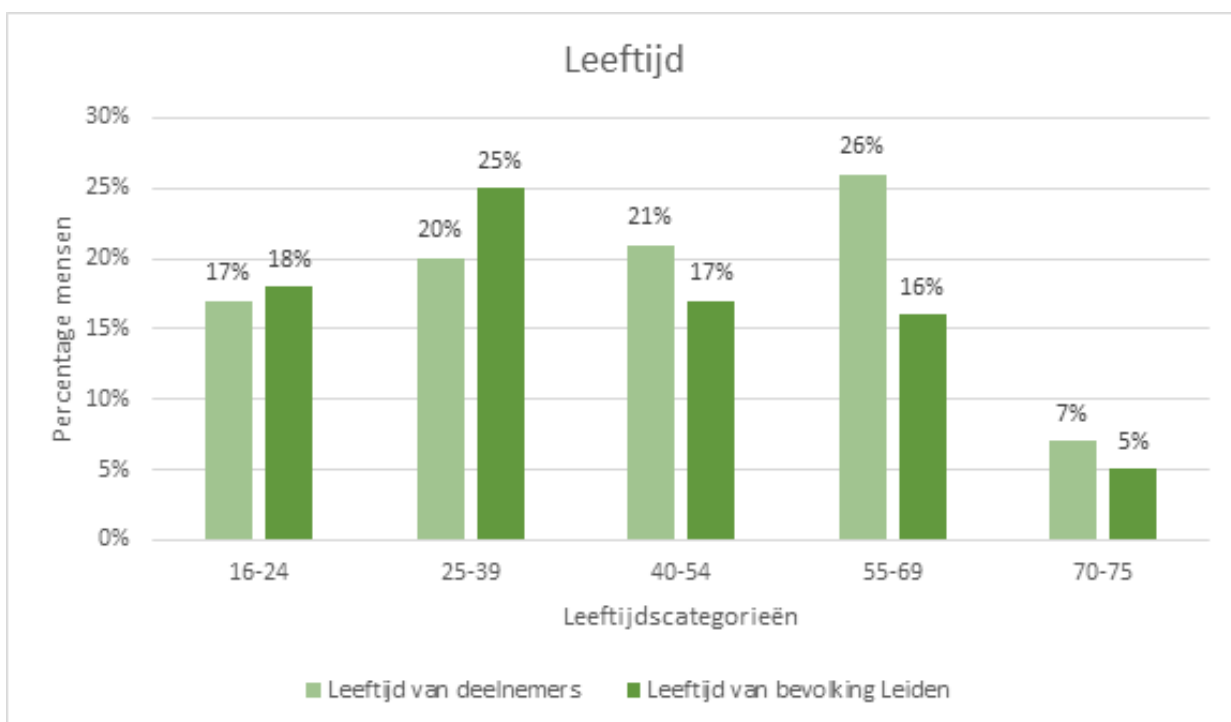
4.2 Samenstelling deelnemersgroep

Samenstelling deelnemersgroep

In totaal hebben 12.000 inwoners een uitnodiging voor het burgerberaad ontvangen. Daarvan hebben 921 inwoners zich aangemeld om deel te nemen aan het burgerberaad, uit deze groep zijn 165 inwoners geloot. Van de 165 deelnemers die zijn geselecteerd, hebben 109 deelnemers meegedaan aan het burgerberaad. Een groep van 56 ingelote bewoners startte dus toch niet met het burgerberaad; in bijlage E wordt hier nog wat dieper op ingegaan.

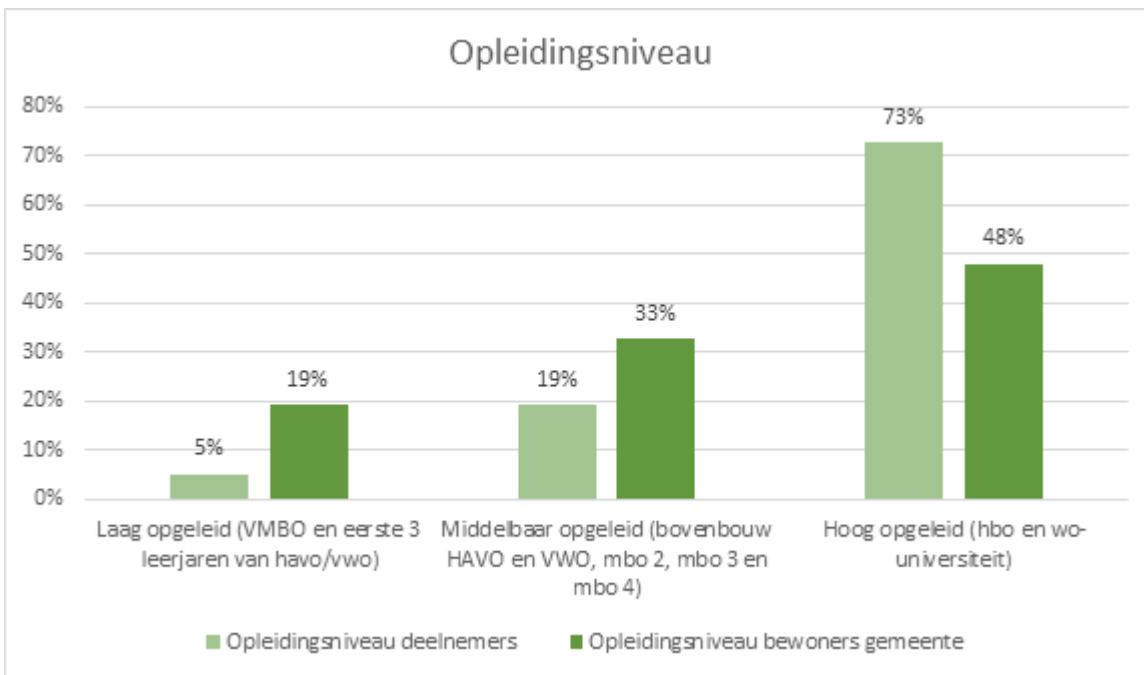
Demografische kenmerken deelnemers

Voorafgaand aan de eerste bijeenkomst, hebben 99 van de 109 aanwezige deelnemers een vragenlijst ingevuld. Van de respondenten (n = 99) was 46% man (n = 45), 52% vrouw (n = 52) en 2% (n = 2) heeft 'anders' aangekruist. In figuur 2 staan de deelnemers aan het burgerberaad per leeftijdscategorie weergegeven. De kleinste groep deelnemers valt in de leeftijdscategorie 70-75, dit geldt ook voor Leiden. De grootste groep deelnemers bevond zich in de leeftijdscategorie 55-65 jaar (26%), dit percentage ligt in Leiden iets lager (16%). De deelnemers in de leeftijdscategorie 16-24 is nagenoeg hetzelfde als de bewoners in Leiden in deze leeftijdscategorie (17% vs. 18%).

Figuur 2. Deelnemersgroep per leeftijdscategorie.

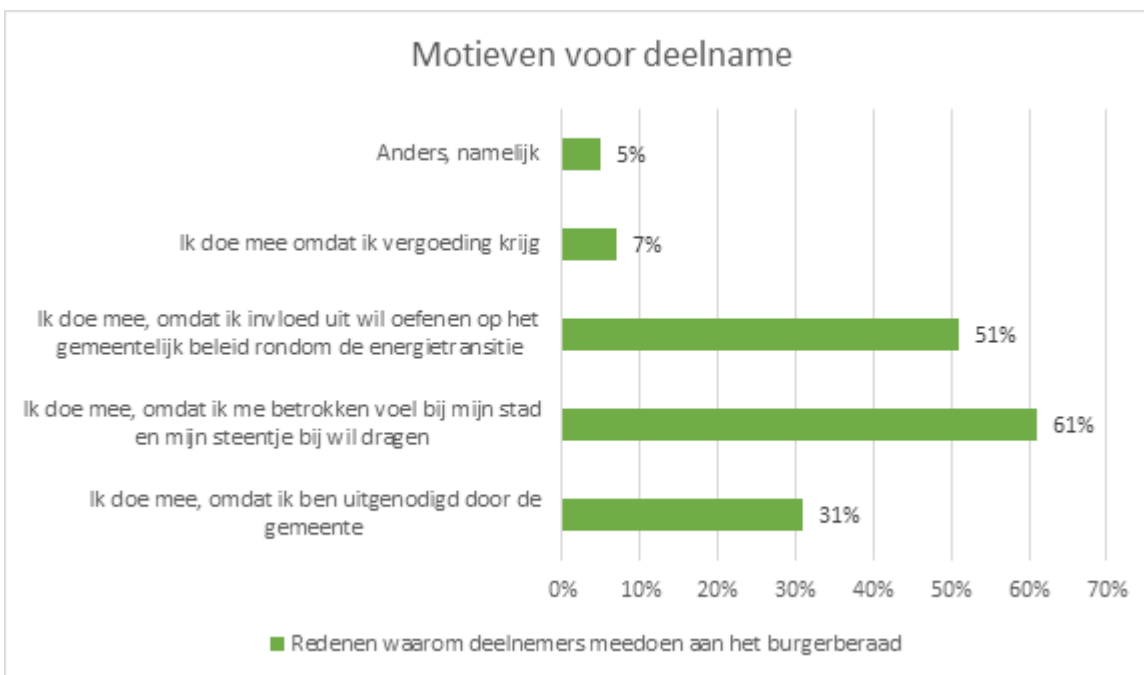
Bewoners met diverse opleidingsniveaus hebben deelgenomen aan het burgerberaad (zie figuur 3). Het grootste deel van de deelnemers (72%, n = 72) was theoretisch opgeleid (HBO of WO). Dit percentage ligt aanzienlijk hoger dan het percentage theoretisch opgeleiden in Leiden (48%).

Figuur 3. Opleidingsniveau van deelnemers, N = 99.

Motieven voor deelname

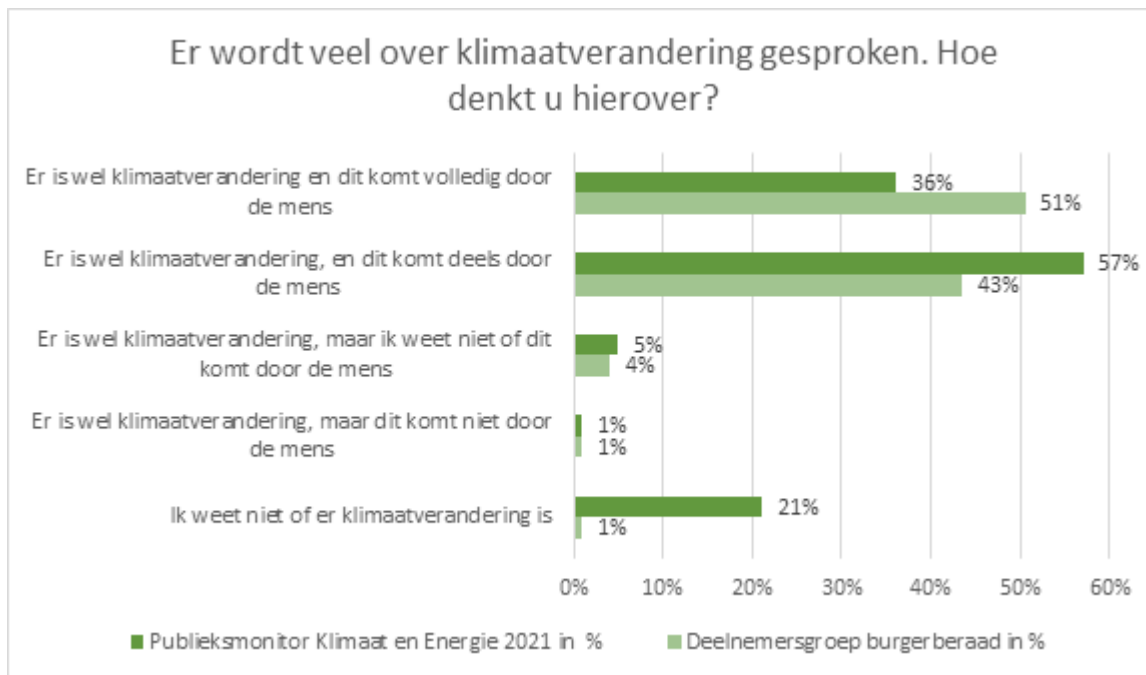
Deelnemers is gevraagd naar hun motieven om deel te nemen aan het burgerberaad (zie figuur 4). Het motief dat het meest werd genoemd was 'ik doe mee, omdat ik me betrokken voel bij mijn stad en mijn steentje bij wil dragen'. Ruim de helft (62%) van de deelnemers gaf dit aan als reden om deel te nemen. Het op een na belangrijkste motief om deel te nemen was 'ik doe mee, omdat ik invloed uit wil oefenen op het gemeentelijk beleid rondom de energietransitie' (51%). Een andere reden die werd genoemd was 'om te zien en ervaren of en hoe een burgerberaad kan bijdragen aan het versterken van democratie/rechtstaat'. Tot slot was het voor een grote meerderheid van de deelnemers (84%) de eerste keer dat zij meepraatten tijdens een bijeenkomst op uitnodiging van de gemeente.

Figuur 4. Motieven voor deelname aan het burgerberaad, N = 99.

Houding ten opzichte van klimaatverandering

Bijna alle deelnemers aan het burgerberaad waren betrokken bij het klimaatvraagstuk, nagenoeg geen van hen was sceptisch ten opzichte van klimaatverandering (zie figuur 5). Een enkele deelnemer heeft aangegeven dat er geen klimaatverandering is (1%). Landelijk is het aantal mensen dat twijfelt aan klimaatverandering aanzienlijk groter dan bij deelnemers aan het burgerberaad (21% vs. 1%). Daarnaast denkt 94% van de deelnemers aan het burgerberaad dat klimaatverandering volledig of deels door toedoen van de mens komt, dit is vergelijkbaar met landelijke cijfers. Deze gegevens zijn een indicatie dat deelnemers aan het burgerberaad in Leiden over het algemeen klimaatbewust zijn.

Figuur 5. Houding ten aanzien van klimaatverandering in % deelnemersgroep en de resultaten van de Publieksmonitor Klimaat en Energie 2021.

Kennis over de energietransitie

Het merendeel van de deelnemers is betrokken bij het klimaatvraagstuk, maar heeft weinig kennis over het vraagstuk: slechts 5% van de deelnemers gaf aan veel kennis te hebben over de energietransitie. Daarnaast gaf geen van de deelnemers aan veel kennis te hebben over de energietransitie in Leiden.

4.3 Ervaringen van deelnemers

In deze paragraaf wordt ingegaan op hoe deelnemers hun deelname aan het burgerberaad hebben ervaren. Allereerst zullen we ingaan op 1) de verwachtingen voorafgaand, daarna bespreken we 2) de ervaringen van deelnemers na afloop, 3) de houding ten opzichte van het burgerberaad en het beleid ten aanzien van de energietransitie van de gemeente en ten slotte 4) de betrokkenheid bij het vraagstuk.

Verwachtingen vooraf

De verwachtingen van deelnemers voorafgaand aan het burgerberaad waren positief. Deelnemers waren vooraf echter iets minder positief over de opvolging van het burgerberaad. Het gaat hier om de verwachting dat de gemeente opvolging geeft aan de adviezen van het burgerberaad en de invloed op het klimaatbeleid (zie figuur 6).

Figuur 6. Verwachtingen van deelnemers voorafgaand aan het burgerberaad, $N = 99$.

Ervaringen achteraf

De ervaringen van deelnemers zijn zonder uitzondering net zo positief of zelfs positiever dan de verwachtingen vooraf (zie figuur 7). Deelnemers gaven gemiddeld een 8,3 als rapportcijfer voor hun deelname aan het burgerberaad. Deelnemers waren met name positief over de omgang en het contact met de gemeente (organisatie); deelnemers voelden zich zeer welkom bij het burgerberaad. Ook waren deelnemers erg positief over de manier waarop er naar hun mening is geluisterd en de invloed die zij hadden op de uitkomsten. Ook waren zij overwegend positief over de informatie die zij ontvingen als input voor het bedenken van adviezen. Deelnemers waren minder positief over de gespreksleiders (zie figuur 7); sommige deelnemers gaven aan dat de gespreksleiders niet altijd neutraal waren tijdens de gesprekken. Deelnemers waren ook iets minder positief als het gaat om het vertrouwen dat de gemeente wat gaat doen met de adviezen. Ten slotte blijkt dat deelnemers niet meer vertrouwen hebben gekregen in de manier waarop de gemeente de energietransitie aanpakt.

Ervaren deelnemers het proces als rechtvaardig?

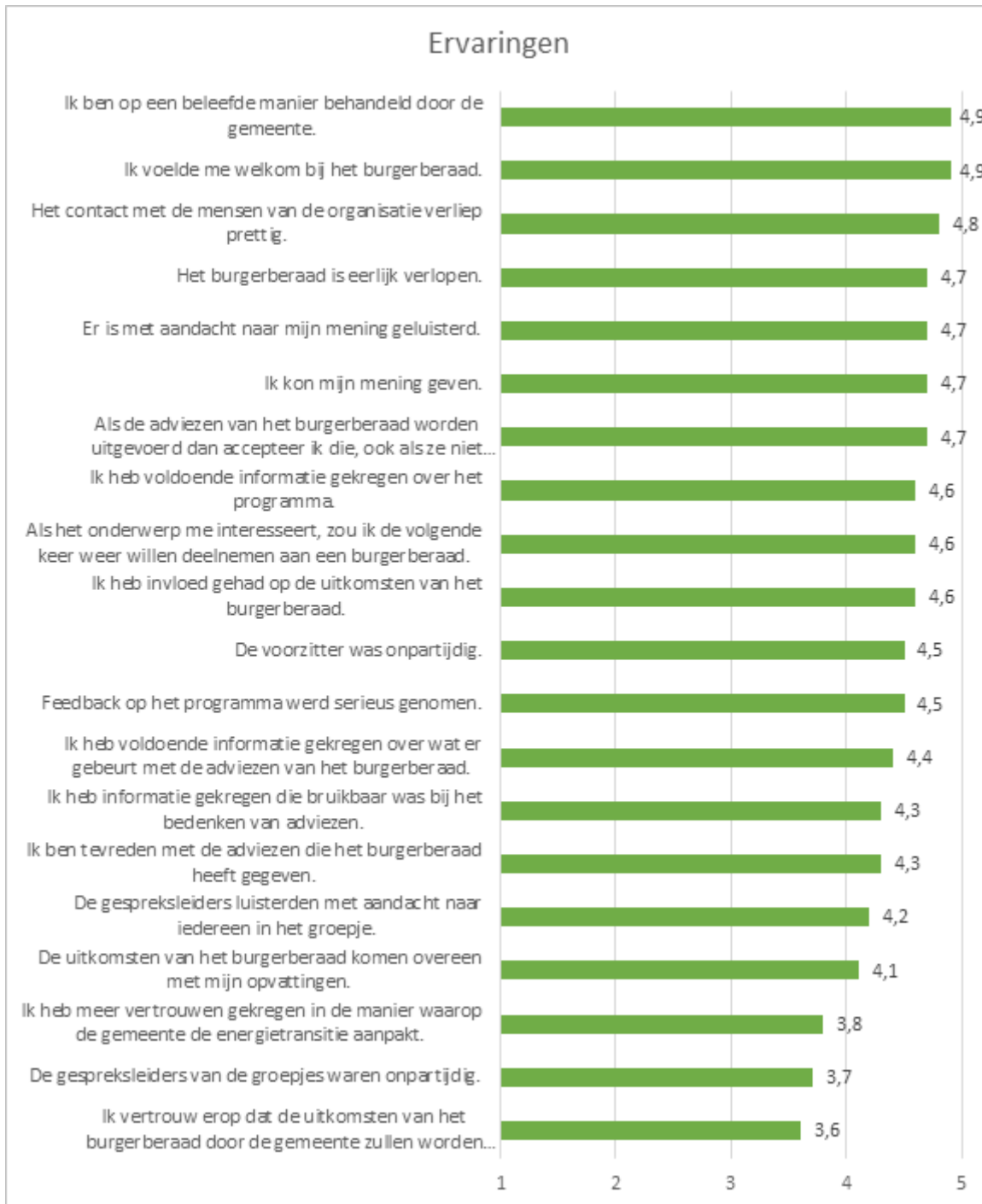
Wanneer we bij de ervaringen van deelnemers kijken naar *respect*, *voice* en *explanation*, dan zien we dat deelnemers het proces over het algemeen als rechtvaardig hebben ervaren (zie figuur 7 & bijlage D). Deelnemers zijn over de drie dimensies zeer positief, waarbij zij het meest positief zijn over respect. Deelnemers gaven aan en dat zij een volgende keer weer zouden deelnemen aan een burgerberaad als het onderwerp hen zou interesseren.

Respect

De deelnemers van het burgerberaad keken erg positief terug op de organisatie van het burgerberaad: *'Ik denk dat de organisatie goed was als we het hebben over logistiek en de indeling van de dagen, de versnaperingen, de kwaliteit van de sprekers, die energy game was echt geweldig, de voorzitters deden het hartstikke goed, dus dat was allemaal, dat was gewoon allemaal goed.'* Deelnemers gaven aan dat ze zich welkom voelden en dat ze op een beleefde manier zijn behandeld. Ook anderstalige deelnemers waren positief over de organisatie van het burgerberaad: *'The citizens' assembly does great work, especially to organize many activities and that all participants are able to participate.'*

Voice

De deelnemers gaven aan zich gehoord te voelen gedurende het burgerberaad, er werd naar hun mening geluisterd en feedback op het programma werd serieus genomen: *'Er werd goed opengestaan voor feedback/snel ingespeeld op behoeften van mensen/groepjes binnen het burgerberaad'*. Ook waren deelnemers erg tevreden met de invloed die zij konden uitoefenen op de uitkomst van het burgerberaad. Deelnemers waren kritischer over de rol van de gespreksleiders. Deelnemers beoordeelden de stelling 'De gespreksleiders van de groepjes waren onpartijdig' relatief lager dan de andere onderdelen van het burgerberaad en lager dan de beoordeling t.a.v. de partijdigheid/neutraliteit van de voorzitter.

Figuur 7. Ervaringen van deelnemers aan de hand van procedurele rechtvaardigheid, $N = 84$.

Daarnaast zijn in de open vragen bij de vragenlijst en in de aanvullende interviews verschillende opmerkingen gemaakt: "Gespreksbegeleiders horen neutraal te zijn en zich niet te bemoeien met de inhoud van het proces." en "De gespreksbegeleiding heeft remmend gewerkt in aantal discussies; teveel inhoudelijke meningen en te weinig overzicht over het proces." In vergelijkbaar onderzoek naar burgerberaden in Amsterdam (mix van ambtenaren en deelnemers van het burgerberaad) en Den Haag (professionele gespreksleiders) zijn geen opmerkingen gemaakt over de gespreksleiders.

Explanation

Over het algemeen waren deelnemers positief over de informatie die zij ontvingen: 'Ik vond de informatie wel heel waardevol, want ik leerde daar allemaal dingen, dat leer je niet uit de krant of ja, als je dat daar allemaal zelf moest googelen dus ik vond dat wel een hele fijne, een soort van deep dive, van wat speelt er nou eigenlijk op dit vlak in de gemeente, dus dat is ook wel een soort van kennis halen.' Een voorzichtige kritische noot ging uit naar de hoeveelheid

informatie, sommige deelnemers vonden dit te veel om te verwerken in de tijd die beschikbaar was: *'Maybe over 6-7 days as there was a huge amount of information to read and digest.'*

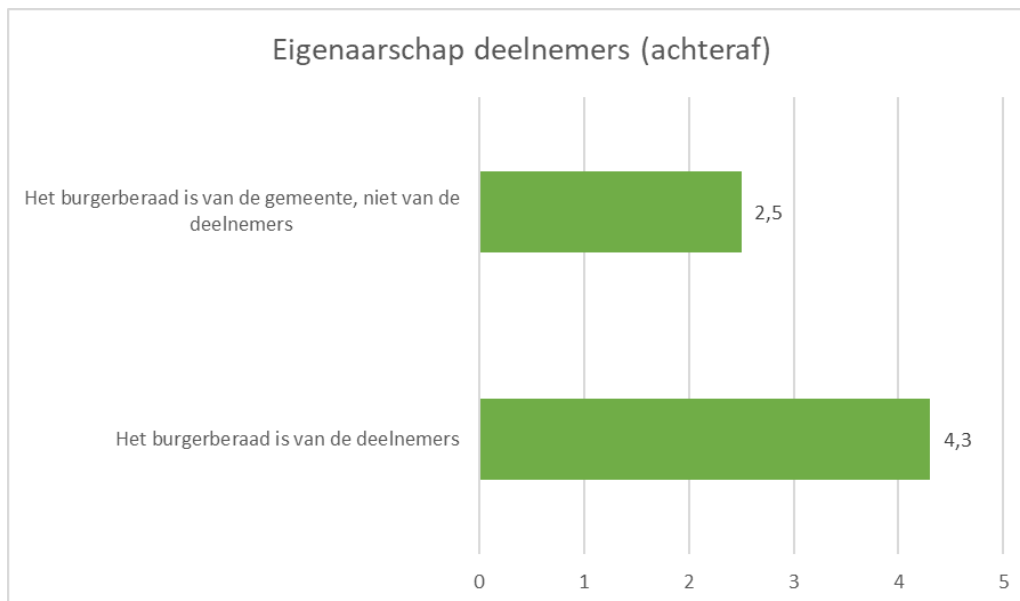
Hoe verder? Houding ten opzichte van de vervolgstappen

Alhoewel deelnemers positief waren over het verloop van het burgerberaad, is er meer terughoudendheid als het gaat om de opvolging van de adviezen door de gemeente. Het vertrouwen dat de gemeente de adviezen zal overnemen is wat lager (zie figuur 7): *'Ik verwacht niet dat alle adviezen gerealiseerd zullen worden, en als het al gerealiseerd wordt, dat een aantal dingen op hele lange termijn pas kunnen.'* Sommige deelnemers gaven ook als reden voor het niet overnemen van adviezen dat een deel van de adviezen overeenkwam met reeds bestaande plannen van de gemeente: *'Ik verwacht niet dat alles wordt overgenomen, een deel wel omdat het eigenlijk al in de planning stond van de gemeente op bepaalde punten en er zal ongetwijfeld ook een klein deel in de onderste lade verdwijnen.'*

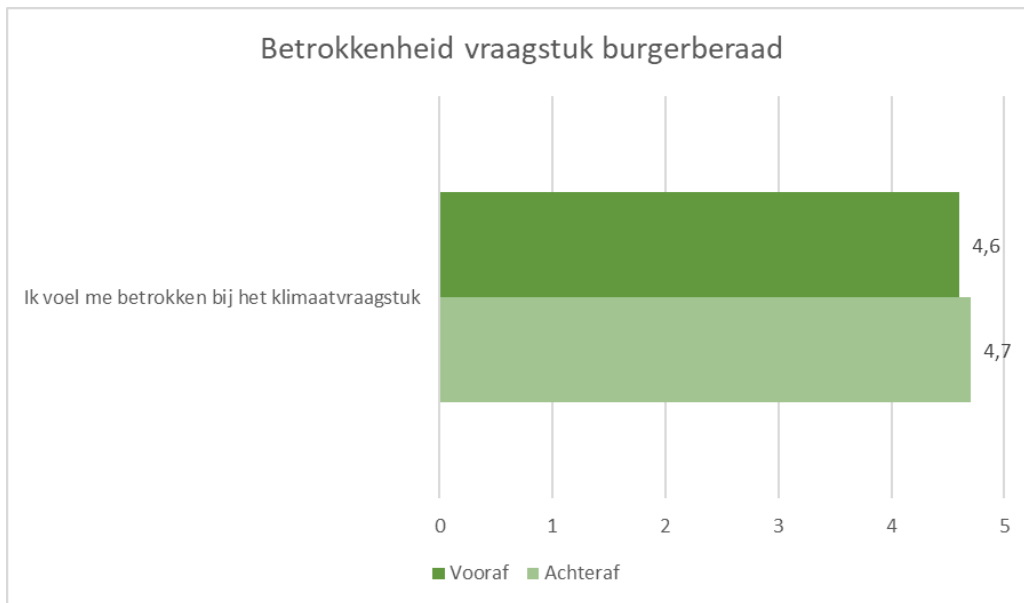
Heeft er een verandering van houding bij deelnemers plaatsgevonden?

We weten dat wanneer mensen zich inhoudelijk verdiepen in een onderwerp, invloed hebben op de uitkomsten van dat proces en van hen een behoorlijke investering (in tijd of geld) wordt gevraagd, dit bijdraagt aan het gevoel van eigenaarschap (*psychological ownership*). Dit leidt tot meer betrokkenheid bij het onderwerp in kwestie. De factoren die bijdragen aan een gevoel van eigenaarschap zijn goed te herkennen in de opzet van het burgerberaad. Deelnemers investeren een forse hoeveelheid tijd om mee te doen. In het programma was ruimte voor inhoudelijke verdieping en er was toegang tot informatie. Er was ruimte om invloed uit te oefenen op de uitkomsten van het burgerberaad en dat is ook als zodanig ervaren. Het eigenaarschap van het burgerberaad lag meer bij de deelnemers dan bij de gemeente, in hun ervaring (zie figuur 8).

Het gevoel van eigenaarschap van het burgerberaad heeft echter niet geleid tot hogere betrokkenheid bij de energietransitie, dit is nagenoeg gelijk gebleven (zie figuur 9). Een verklaring hiervoor kan zijn dat de betrokkenheid van deelnemers voorafgaande aan het burgerberaad al hoog was.

Figuur 8. Gevoel van eigenaarschap bij deelnemers na afloop, N = 82.

Figuur 9. Betrokkenheid van deelnemers bij het vraagstuk (vooraf $N = 99$, achteraf $N = 82$).

5. Wat kunnen we leren van het burgerberaad?

Dit rapport wordt afgesloten met een reflectie op de inzichten uit het onderzoek. Dit doen we aan de hand van vier kenmerkende aspecten van het burgerberaad (Adviescommissie Burgerbetrokkenheid, 2021, blz. 36 [OECD](#)) te weten: 1) inclusie (loting en samenstelling deelnemersgroep 2) deliberatie (verloop van het burgerberaad) 3) verbinding van mini-maxi publiek en 4) de doorwerking in beleid.

5.1 Inclusie (loting en samenstelling deelnemersgroep)

Om een afspiegeling van de bewoners van Leiden te betrekken bij het burgerberaad, is een vorm van gestratificeerde loting toegepast. Het streven was een afspiegeling van de deelnemersgroep wat betreft leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, type woning (koop of huur) en wijk (verdeeld over de stad). Deelnemers vormden een goede afspiegeling wat betreft geslacht en leeftijd. Verder bestond het burgerberaad voor het merendeel uit bewoners die niet eerder deelnamen aan een door de gemeente georganiseerde vorm van participatie (84%).

Deelnemers vormden geen goede afspiegeling wat betreft opleidingsniveau; er was een oververtegenwoordiging van theoretisch opgeleiden. Dit was het geval hoewel de loting resulteerde in een representatieve deelnemersgroep wat betreft opleidingsniveau. Zoals eerder aangegeven was er een relatief hoge no-show bij de start van het burgerberaad (56 deelnemers). Het lijkt er dus op dat het grootste deel van de ingelote deelnemers die uiteindelijk niet heeft deelgenomen praktisch opgeleid was. De hogere no-show onder deze groep heeft geresulteerd in een minder goede afspiegeling wat betreft opleidingsniveau.

Verder was er een minder goede afspiegeling van kenmerken die niet zijn meegenomen in de loting zoals migratieachtergrond; 33% van de inwoners van Leiden heeft een migratieachtergrond, waarvan 17% niet-westers (Allecijfers, 2024), dit kwam niet overeen met de samenstelling van de deelnemersgroep, bleek uit observaties. Deelnemers merkten dit zelf ook op. Daarnaast hebben vooral deelnemers meegedaan die betrokken waren bij het klimaatvraagstuk; bewoners die sceptisch zijn over klimaatverandering hebben nagenoeg niet deelgenomen.

De ambitie van de gemeente was om een representatieve groep te betrekken door zoveel mogelijk drempels voor deelname weg te nemen en ingelote inwoners te stimuleren om mee te doen. Naast gestratificeerde loting zijn er extra uitnodigingen gestuurd naar groepen met een relatief lage bereidheid om te participeren zoals jongeren en bewoners met een niet-westerse migratieachtergrond. Het is gelukt om jongeren te betrekken aangezien het percentage jongeren (16-24 jaar) in het burgerberaad overeenkwam met het percentage jongeren in de gemeente (18% vs. 17%). De bewoners met een niet-westerse migratieachtergrond zijn zoals genoemd minder goed bereikt.

Ongeacht de inspanningen om een representatieve groep te betrekken, speelt zelfselectie altijd een rol (o.a. Bleijenberg, 2021). De keuze van bewoners om deel te nemen is mede afhankelijk van 1) het onderwerp en 2) de vorm van participatie. Een complex onderwerp zoals energietransitie of klimaat zal bepaalde groepen bewoners minder aanspreken. Daarnaast is het burgerberaad een talige vorm van participatie, waarbij ook een deel van de bewoners wordt uitgesloten. Gelet op het onderwerp en de participatievorm, is het geen verrassing dat het burgerberaad niet representatief was op bepaalde aspecten. Wanneer je kijkt naar opleidingsniveau was er niet alleen bij het burgerberaad in Leiden, maar ook in Amsterdam en in Den Haag een oververtegenwoordiging van theoretisch opgeleiden.

5.2 Deliberatie (verloop van het burgerberaad)

Deelnemers kijken positief terug op hun deelname aan het burgerberaad. Deelnemers waren zeer positief over de organisatie van het burgerberaad, het contact met de gemeente, de informatie die zij ontvingen, en de invloed die zij hebben gehad op zowel het proces als de uitkomsten. Een groot deel van de deelnemers gaf ook aan dat zij zouden meedoen met een eventueel volgend burgerberaad als het onderwerp hen zou interesseren.

Het vergroten van betrokkenheid van burgers bij de versnelling van de energietransitie was een van de doelen van het burgerberaad in Leiden. De resultaten laten zien dat deelnemers zich eigenaar hebben gevoeld van het burgerberaad maar dat dit niet heeft geleid tot een hogere betrokkenheid bij de energietransitie. De meest aannemelijke verklaring hiervoor is dat betrokkenheid van deelnemers bij het vraagstuk voorafgaand aan het burgerberaad al hoog was.

Eén van de uitdagingen van het organiseren van een burgerberaad is dat er een groot aantal gespreksleiders nodig is om tafelgesprekken te begeleiden. Gespreksleiders hebben een belangrijke rol in een burgerberaad, zij zijn cruciaal voor het succes. Het is belangrijk dat zij neutraal en onafhankelijk zijn (OECD, 2020). De rol van gespreksleiders is het creëren van een prettige en vertrouwde sfeer waarin deelnemers zich gelijkwaardig kunnen uiten. In Leiden is gekozen om hiervoor

een groep vrijwillige gespreksleiders uit de stad te vragen en hen goed voor te bereiden op hun rol. De resultaten laten zien dat de bijdrage van de gespreksleiders (wat betreft neutraliteit) minder positief werd beoordeeld. De beoordeling van gespreksleiders liep ook behoorlijk uiteen, wat een indicatie is voor de verschillen tussen gespreksleiders. Deze resultaten sluiten aan bij inzichten uit eerder onderzoek naar professionaliteit en betrokkenheid van gespreksleiders (Schneidemesser et al., 2023).

De resultaten benadrukken nog eens dat het invullen van de rol van tafelbegeleiders een lastig vraagstuk is. Mochten er in de toekomst wederom vrijwillige gespreksleiders worden ingezet, zou naast een goede training en voorbereiding - waar al in voorzien was - een vorm van selectie vooraf en tussentijdse feedback en kallibratie een goede aanvulling kunnen zijn.

5.3 Verbinding mini-maxi publiek

Een derde kenmerkend aspect van burgerberaden is de verbinding van het burgerberaad met het brede publiek; het maxi-publiek. Dit kan tot stand gebracht worden op verschillende manieren: door voorafgaand aan het burgerberaad input te verzamelen, het brede publiek het burgerberaad te laten volgen en door de uitkomsten achteraf eerst voor te leggen aan het brede publiek. Verbinding met het maxi-publiek is deels tot stand gekomen. Een onafhankelijke mediaorganisatie was aanwezig bij het beraad en maakte verslag door middel van artikelen en interviews met betrokkenen. Geïnteresseerden konden het burgerberaad volgen.

5.4 Doorwerking beleid

Hoewel deelnemers invloed uitoefenen vaak noemden als motief om deel te nemen, waren zij afwachtend over de doorwerking van hun adviezen in het beleid. Met andere woorden, zij hadden twijfels over de inbedding van de uitkomsten in beleid. Dit beeld zien we ook bij burgerberaden in andere gemeenten. Factoren die hier een rol in kunnen hebben gespeeld zijn het mandaat en de inhoudelijke kaders voor het burgerberaad. Het college heeft aangegeven de uitkomsten van het burgerberaad als zwaarwegend advies door te geven aan de gemeenteraad. Deze – weinig concrete – formulering impliceert dat zowel het college als de raad mogelijkheden hebben om de adviezen niet over te nemen. De vraag is of er sprake was van een ‘duidelijk’ mandaat, een van de voorwaarden voor een succesvol burgerberaad.

Ook was niet voor alle deelnemers duidelijk wat er al gebeurt om de energietransitie te versnellen. De inhoudelijke kaders voor het beraad waren dus onvoldoende bekend bij deelnemers. Dit blijkt onder andere uit een aantal adviezen die overlappen met wat al gebeurt in Leiden. Tot slot kan ook twijfel over de kwaliteit van de adviezen een rol hebben gespeeld. Deelnemers hebben ervaren dat er weinig tijd was om tot de formulering van zorgvuldige adviezen te komen.

Bij de politiek en het ambtelijk apparaat ligt nu de belangrijke taak om die twijfels weg te nemen. Een belangrijk aspect hierin is om deelnemers zorgvuldig te informeren over hoe het verder gaat met adviezen en inhoudelijke verantwoording te geven over het wel of niet overnemen van adviezen. De manier waarop de gemeente dus zal omgaan met de follow-up is cruciaal voor het succes van het burgerberaad.

Literatuurlijst

Alle Cijfers (2024) | *Statistieken Gemeente Leiden* | (allecijfers.nl)

Bleijenberg, C. E. (2021). *In gesprek of utigepraat? Over de betekenis van gesprekken voor het verloop van lokale participatieprocessen*. (Doctoral dissertation, Sl: sn).

Grient van der, R., Lelij van der, B. (2019), *Publieksmonitor Klimaat en Energie*, 2021, Ministerie van Economische Zaken, Project M211287

Leiden in Cijfers (2024) | *Dashboard Bevolking en Huishoudens* | (<https://leiden.incijfers.nl/>)

Lind, E. A., & Tyler, T. R. (1988). The social psychology of procedural justice. Springer Science & Business Media.

OECD. (2020). *Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions: Catching the Deliberative Wave*. Retrieved March 10, 2023 from Innovative Citizen Participation and New Democratic Institutions : Catching the Deliberative Wave | OECD iLibrary (oecd-ilibrary.org)

Pierce, J. L., Kostova, T., & Dirks, K. T. (2001). Toward a theory of psychological ownership in organizations. *Academy of management review*, 26(2), 298-310.

Postma, S., Bleijenberg, C., Schmidt, H., & Renes, R. J. (2022). *Evaluatie mini-burgerberaad gemeente Amsterdam 2021: Onderzoeksrapport*. (Eindversie ed.) Hogeschool van Amsterdam, AKMI / Psychologie voor een Duurzame Staci/ Faculteit Maatschappij en Recht.

Van Viersen, J., Bleijenberg, C. E., & Renes, R. J. (2023) *Evaluatie burgerberaden energietransitie Den Haag 2022: Onderzoeksrapport*. (Eindversie ed.) Lectoraat Public Governance (De Haagse Hogeschool), Lectoraat Pyschologie voor een Duurzame Stad, (Hogeschool voor Amsterdam)

von Schneidemesser, D., Oppold, D. & Stasiak, D., (2023) "Diversity in Facilitation: Mapping Differences in Deliberative Designs", *Journal of Deliberative Democracy* 19(1).

Webler, t., Tuler, S., & Krueger, R. O. B. (2001) What is a good public participation process? Five perspectives from the public. *Environmental management*, 27(3), 435.

Bijlagen

Bijlage A: Vragenlijst vooraf

BLOK A: Achtergrondvragen

1. Wat is uw geslacht?
2. Hoe oud bent u?
3. Wat is de hoogste opleiding die u heeft gevolgd?
4. Heeft u al eens eerder meegepraat tijdens een bijeenkomst van de gemeente?

BLOK B Houding ten aanzien van het burgerberaad en de gemeente Leiden

5. Kruis de belangrijkste reden(en) aan waarom u meedoet aan het burgerberaad. U kunt maximaal 2 redenen aangeven.
 - Ik doe mee, omdat ik ben uitgenodigd door de gemeente.
 - Ik doe mee, omdat ik me betrokken voel bij mijn stad en mijn steentje bij wil dragen.
 - Ik doe mee, omdat ik invloed uit wil oefenen op het gemeentelijk beleid rondom de energietransitie.
 - Ik doe mee, omdat ik een vergoeding krijg.
 - Anders, namelijk...
6. In hoeverre bent u het oneens of eens met de volgende uitspraken?

Mee oneens - beetje mee oneens - neutraal - beetje mee eens - mee eens

- Ik sta positief tegenover het burgerberaad in Leiden.
- Ik heb vertrouwen in de manier waarop de gemeente het burgerberaad organiseert. Ik verwacht dat de stem van burgers gehoord wordt binnen het burgerberaad.
- Ik verwacht dat de adviezen van burgers meegenomen worden in het gemeentelijk beleid rondom energietransitie.
- Ik heb vertrouwen dat de gemeente wat gaat doen met de uitkomsten van het burgerberaad.

BLOK C Kennis en houding klimaatvraagstuk en -beleid

Er wordt veel over klimaatverandering gesproken. Hoe denkt u hierover?

Zet een kruis bij het antwoord dat het meeste overeenkomt met hoe u erover denkt.

- Er is geen klimaatverandering
- Ik weet niet of er klimaatverandering is
- Er is wel klimaatverandering, maar dit komt niet door de mens
- Er is wel klimaatverandering, maar ik weet niet of dit komt door de mens
- Er is wel klimaatverandering, en dit komt deels door de mens
- Er is wel klimaatverandering en dit komt volledig door de mens

Wat weet u over energietransitie?

Niets - weinig - neutraal - redelijk wat - veel

Wat weet u over de energietransitie in Leiden?

Niets - weinig - neutraal - redelijk wat - veel

Hoeveel vertrouwen heeft u in de manier waarop de Gemeente Leiden de energietransitie aanpakt?

Geen - weinig - neutraal - redelijk wat - veel

In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande uitspraak?

Ik voel me betrokken bij het klimaatvraagstuk.

Mee oneens - beetje mee oneens - neutraal - beetje mee eens - mee eens

Bijlage B: Vragenlijst achteraf

BLOK A Houding ten aanzien van het verloop

1. In hoeverre bent u het oneens of eens met de volgende uitspraak?

Mee oneens - beetje mee oneens - neutraal - beetje mee eens - mee eens

- Ik voelde me welkom bij het burgerberaad.
- Ik ben op een beleefde manier behandeld door de gemeente.
- Het contact met de mensen van de organisatie verliep prettig.
- Ik kon mijn mening geven.
- Er is met aandacht naar mijn mening geluisterd.
- Feedback op het programma werd serieus genomen.
- De gespreksleiders luisterden met aandacht naar iedereen in het groepje.
- De voorzitter was onpartijdig.
- De gespreksleiders van de groepjes waren onpartijdig.
- Het burgerberaad is eerlijk verlopen.
- Ik heb invloed gehad op de uitkomsten van het burgerberaad.
- De uitkomsten van het burgerberaad komen overeen met mijn opvattingen.
- Ik ben tevreden met de adviezen die het burgerberaad heeft gegeven.
- Als het onderwerp me interesseert, zou ik de volgende keer weer willen deelnemen aan een burgerberaad.
- Als de adviezen van het burgerberaad worden uitgevoerd dan accepteer ik die, ook als ze niet overeenkomen met mijn opvattingen.
- Ik heb informatie gekregen die bruikbaar was bij het bedenken van adviezen.
- Ik heb voldoende informatie gekregen over het programma.
- Ik heb voldoende informatie gekregen over wat er gebeurt met de adviezen van het burgerberaad.
- Ik vertrouw erop dat de uitkomsten van het burgerberaad door de gemeente zullen worden overgenomen.
- Ik heb meer vertrouwen gekregen in de manier waarop de gemeente de energietransitie aanpakt.

Welk rapportcijfer geeft u het burgerberaad?

BLOK B Houding ten aanzien van het burgerberaad en de gemeente Leiden

2. In hoeverre bent u het oneens of eens met de volgende uitspraak?

Mee oneens - beetje mee oneens - neutraal - beetje mee eens - mee eens

- Ik sta positief tegenover het burgerberaad in Leiden.
- Ik verwacht dat de adviezen van het burgerberaad bijdragen aan een goede aanpak van energietransitie.
- Ik verwacht dat mijn bijdrage aan het burgerberaad ertoe heeft gedaan.
- Ik ben positief over de wijze waarop de gemeente het burgerberaad heeft georganiseerd.
- Ik heb vertrouwen dat de gemeente wat gaat doen met de uitkomsten van het burgerberaad.
- Het burgerberaad is van de deelnemers.
- Het burgerberaad is van de gemeente, niet van de burgers.
- Ik voel me betrokken bij het klimaatvraagstuk.

BLOK C Houding ten aanzien van klimaatvraagstuk

3. Bent u anders gaan denken over de energietransitie door uw deelname aan het burgerberaad?

4. Is er iets dat u anders gaat doen door uw deelname aan het burgerberaad?

BLOK D Tips en tops

5. Als u terugkijkt op het burgerberaad, wat ging er goed?

6. Als u terugkijkt op het burgerberaad, wat kan dan volgens u beter?

7. Wat zou u – op basis van uw ervaring met het burgerberaad – de gemeente verder nog heel graag willen meegeven?

Bijlage C: Interviewschema

Doel interviews:

- Verdieping op uitkomsten/vragenlijst
- Korte interviews, max. 30 min. via videobellen.
- Geluidsopname maken, eerst toestemming vragen.

Opzet:

Starten met een algemene vraag:

1. Hoe kijkt u terug op uw deelname aan het burgerberaad?
 - Ruimte bieden aan respondenten om te zeggen wat ze op hun hart hebben
 - Focus aanbrengen in de wijze waarop we analyseren / luisteren / aantekeningen maken:
 - Zeggen geïnterviewden dat ze het burgerberaad een goede manier vinden om burgers mee te laten denken over beleid? Dus een goede manier van betrekken van burgers door de gemeente?
 - Zeggen geïnterviewden dat ze denken dat het burgerberaad deze aanpak leidt tot betere oplossingen?
 - Zeggen geïnterviewden dat ze over hun deelname met het burgerberaad hebben gesproken of zullen spreken met anderen?

Verwachtingen van de follow-up/ vervolgproces en besluitvorming

2. Hoe verwacht u dat het verder gaat met de uitkomsten van het burgerberaad?

Doorvragen op proces: hoe verwacht u op de hoogte gehouden te worden etc.

Doorvragen op inhoud: hoe denkt u dat het verder gaat met de inhoud van het advies / verschillende adviezen.

Kennis en houding energietransitie

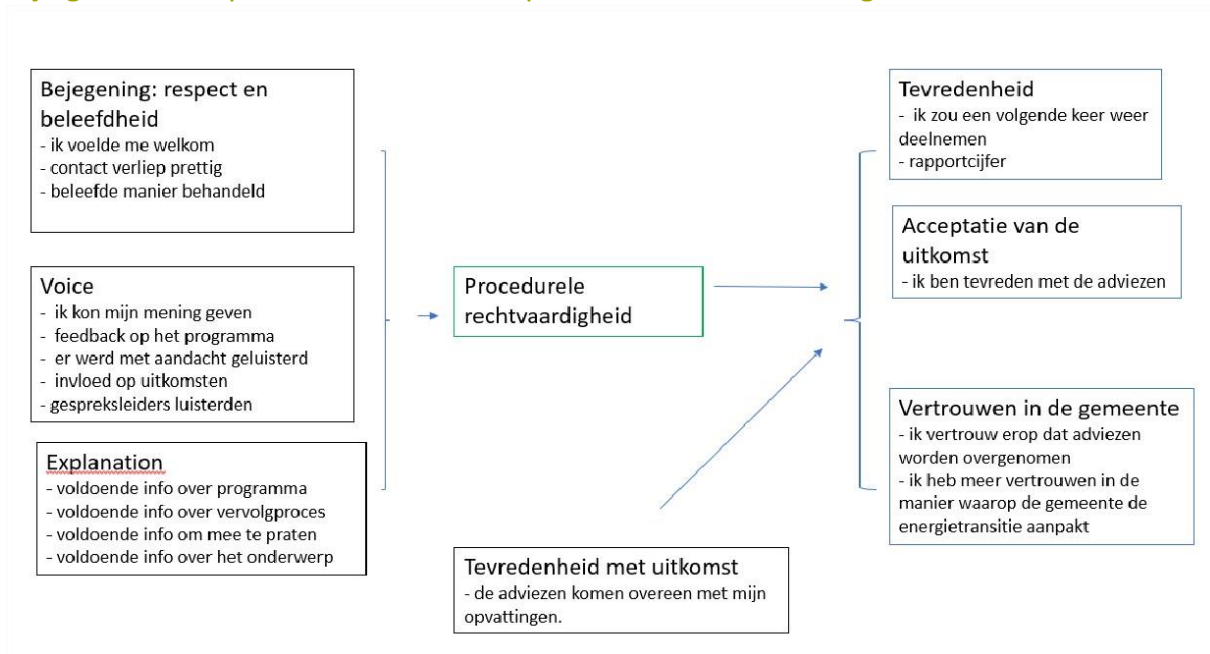
3. Denkt u na uw deelname aan het burgerberaad anders over de energietransitie?
Is er iets veranderd in uw betrokkenheid bij het energietransitie vraagstuk door uw deelname aan het burgerberaad?

Tips en tops

4. Heeft u nog tips voor de gemeente, voor de organisatie van burgerberaden in de toekomst?

Afsluiting: bedanken

Bijlage D: Conceptueel kader ervaren procedurele rechtvaardigheid

Bijlage E: Aanvullend onderzoek no show burgerberaad

Vanwege de relatief lage opkomst tijdens de eerste bijeenkomst, is op verzoek van de gemeente Leiden een aanvullende analyse gedaan naar de opkomst bij het burgerberaad. Het gaat hierbij om het verschil tussen het aantal bewoners dat zich op hebben gegeven en daadwerkelijk hebben deelgenomen aan de bijeenkomsten. Om inzicht te krijgen in de motieven van deelnemers die niet aanwezig waren, zijn korte telefonische interviews afgenomen. Daarnaast zijn de opkomstcijfers vergeleken met de opkomstcijfers van enkele andere burgerberaden.

Interviews

Het was lastig om deelnemers die na aanmelding niet hebben deelgenomen te spreken over hun motieven. Uit deze groep waren uiteindelijk drie deelnemers bereid om deel te nemen aan een interview. Met hen zijn korte telefonische interviews afgenomen. Dit interview bestond uit drie vragen:

- 1) Enige tijd geleden heeft u zich aangemeld voor het Leidse Burgerberaad over de energietransitie. Het Burgerberaad is op 16 september gestart, u was er niet bij. Wat is de reden dat u toch niet heeft deelgenomen aan het burgerberaad?
- 2) Zou u een andere keer meedoen aan een burgerberaad in uw gemeente als u daarvoor wordt uitgenodigd? Waarom wel/niet?
- 3) Heeft u nog tips aan de gemeente als het gaat om (het uitnodigen voor) het burgerberaad?

Daarnaast hebben een aantal deelnemers naar de gemeente via de mail de reden van afwezigheid laten weten, deze reacties zijn ook meegenomen in de analyse.

Redenen die genoemd zijn om niet deel te nemen waren ziekte, niet kunnen vinden hoe er afgemeld moest worden, geen herinneringen meer ontvangen en niet genoeg tijd hebben om deel te nemen. Alle respondenten gaven aan mee te willen doen als er een volgend burgerberaad zou komen. Een deelnemer gaf de tip om uitnodigingen toegankelijker te maken voor jongeren; zoals het digitaliseren van de uitnodiging in plaats van een brief. Kortom, er wordt een breed scala aan praktische redenen naar voren gebracht.

No show

De opkomstcijfers van vier burgerberaden staan weergegeven in tabel 1. Alle burgerberaden hadden het onderwerp klimaat/energietransitie. Onderstaande tabel laat zien dat alleen in Amsterdam de no show 20% lager lag. In Den Haag zien we vergelijkbare opkomstcijfers.

Burgerberaad	Uitgenodigd (loting)	Aangemeld	Ingeloot	Opkomst bijeenkomst 1	Opkomst in %
Leiden (energietransitie)	12.000	934	165	109	66
Amsterdam (mini-burgerberaad klimaat)	2311	240	100	88	88
Den Haag Laakkwartier en Spoorwijk (energietransitie)	6525	150	109	75	69
Den Haag Statenkwartier (energietransitie)	4142	163	90	59	65

Tabel 1. Opkomstcijfers van burgerberaden in drie gemeenten.

Bij een volgend burgerberaad – zeker als er een lange (zomer)periode is tussen uitnodiging en start van het beraad – kan ervoor gekozen worden alle deelnemers enkele dagen voor de start op te bellen als herinnering. Bij het mini-burgerberaad klimaat in Amsterdam is dit gebeurd waardoor deelnemers op de reservelijst alsnog konden meedoen.